

Şənbə sindromu: məzənnə güvənzisliyinin səbəbləri

Rəşad Həsənov

**İqtisadi və Sosial İnkişaf Mərkəzi (İSİM)
Cəfər Cabbarlı 44,
Bakı, Az 1065,
Azərbaycan**

**Phone; (99412) 597-06-91
Email; info@cesd.az
URL; www.cesd.az**

CESD Press

Bakı, oktyabr, 2017

Məzənnə təlaşı

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı tərəfindən milli ödəniş sisteminin iştirakçılarna ünvanlanan bir bildiriş¹ [Bax: şəkil 1] son 7 ay ərzində valyuta bazarlarında müşahidə edilən sirlı sükutda sunami effekti yaratdı.

Sırası vətəndaşdan dövlət məmuruna, biznesməndən bank menecerlərinə hər kəs “Manat yenə devalvasiya edilirmi?” panikasına qapıldı. Halbuki, təxminən on gün əvvəl Mərkəzi Bankın sədri “Valyuta bazarı tarazlaşib, manat sabitləşib” deyə fikir bildirmişdi². Bundan başqa yaranmış ictimai narahatlığı nəzərə alaraq Mərkəzi Bank bildirişə əlavə izah verərək sentyabr ayının son gününün şənbə gününə təsadüf etməsi və rəsmi hesablaşmaların tamamlanmasına ehtiyac arqumenti ilə əsaslandırdı³. Normal halda bu açıqlama panikaya son qoymalı idi. Lakin, əldə etdiyimiz məlumatlardan aydın oldu ki, ötən üç gün ərzində valyuta bazarlarında xarici valyutaya tələb əhəmiyyətli səviyyədə artıb. Bu isə valyuta bazarlarında həssaslığın hələ də yüksək səviyyədə qalması deməkdir.

Şəkil 1: Mərkəzi Bankı, bildiriş

“Milli ödəniş sisteminin iştirakçılarna! Dövlət büdcəsinə daxilolmaların və xərclərin kütləviliyini, hesablaşmaların başa çatdırılmasının təmin edilməsi zəruriliyini nəzərə alaraq, ölkədaxili hesablaşma-kassa əməliyyatlarının aparılması məqsədilə 30.09.2017-ci il tarixi bank sistemi üçün iş günü elan edilir. Eyni zamanda bildirik ki, ödəniş sistemləri üzrə 30.09.2017-ci il tarixli yeni əməliyyat günü hesab edilir”

Bəs, ictimai narahatlığa səbəb nə idi?

Qeyd edək ki, Azərbaycanda ilk devalvasiya (21 fevral 2015-ci il) oxşar şəkildə, yəni bank sektoru üçün şənbə gününün rəsmi iş günü elan edilməsi ilə baş vermişdi. Bu isə valyuta bazarları iştirakçıları da daxil olmaqla bütün steykholderlərdə şənbə sindromu yaradıb. Nəzərə alsaq ki, ötən devalvasiyaların nəticələri kifayət qədər ağır olub və zərərin kompensasiyası heç bir halda mümkün olmayıb ictimaiyyətin narahatlığını haqlı hesab etmək olar.

Mərkəzi Banka olan inamsızlıq panikanı dərinləşdirən digər mühüm faktordur. Beləki, xüsusi ilə də birinci devalvasiyaya günlər qalmış Mərkəzi Bankın devalvasiya risklərini birmənalı inkar etməsi müasir tarixin ən böyük yalanı idi. Bu isə post devalvasiya dövründə qurumun ictimai reputasiyasına ciddi zərər vurmaqla ölkənin məzənnə siyasətinə birbaşa cavabdehlik daşıyan orqanla əhali arasında dərin ehtimadsızlıq yaradıb. Faktiki olaraq bu gün həm sahibkarda, həm də sırası vətəndaşda Mərkəzi Bankın mövqeyinə şübhələr hələ də qalmaqdadır.

Mərkəzi Banka olan inamsızlığın digər nəticəsi isə qurum tərəfindən rəsmi şəkildə açıqlanan və dəfələrlə təkrarlanan “üzən məzənnə rejimi”nin tətbiqi siyasətinin ictimaiyyət tərəfindən hələ də qəbul edilməməsidir. Baxmayaraq ki, qurum 2017-vi ilin yanvar ayından milli valyutanın

¹ Marja.az, “Şənbə günü milli ödəniş sisteminin iştirakçısı olan banklar işləyəcəklər”, 29.09.2017
<http://marja.az/mobile/?module=news&id=13730>

² Apa.az, Elman Rüstəmov: “Valyuta bazarı tarazlaşib, manat sabitləşib”, 19.09.2017
<http://m.apa.az/az/iqtisadiyyat-xeberleri/maliyye-xeberleri/elman-rustemov-valyuta-bazarı-tarazlaşib-manat-sabitləşib-5217>

³ Aznews.az, “Heç bir devalvasiyadan söhbət gedə bilməz”, 29.09.2017
<http://www.aznews.az/news/iqtisadiyyat/152723.html>

məzənnəsinin tələb və təklif əsasında formalaşdırıldığını qeyd edir ancaq aparılan qiymətləndirmələr bu faktı təkzib edir. Beləki, xüsusi ilə də aprel- avqust aylarında qlobal birjalarda əhəmiyyətli səviyyədə (təxminən 13%) dəyərsizləşən ABŞ dollarının “manat” qarşısında məzənnəsi üçün heç bir dəyişiklik baş verməyib. Və yaxud cari ilin iyun ayında “manat”ın məzənnəsinin formalaşmasında əsas element olan neft qiymətlərinin 1 barrel üçün 44 ABŞ dollarına qədər ucuzlaşması dövründə belə məzənnədə hər hansı bir ani volatilin belə hiss edilməməsi kimi faktorlar [bax: qeyd 2] Mərkəzi Bankın hələdə tənzimlənən məzənnə siyasətini davam etdirməsi faktını gücəndirir.

Qeyd 2: 04.04.2017- 02.09.2017-ci il tarixlərində ABŞ dolları/manat cütlüyündə məzənnə dinamikası cəmi 0.29% olub. Məzənnə dinamikası bir xətti olmaqla manatın möhkəmlənməsi istiqamətində dəyişib.

Halbuki, ötən həftənin cümə günü yaranan ajiotaj valyuta bazarlarının və ictimai fikirin nə qədər həssas olmasını bir daha sübut etdi. Yuxada sadalanan real bazar konyukturunun valyuta bazarlarına və ictimai fikrə zəif təsirinin əsas səbəbi isə məhz steypkholderlərdə üzən məzənnə rejiminin mövcudluğuna inamın olmamasından qaynaqlanır.

Baş verənləri maraqlı edən digər məqam isə odur ki, nəinki, proseslərdən kənarında olan biznes subyektləri və yaxud sırayı vətəndaşlar hətta, bank menecerləri belə panikaya düşənlər sırasında idi. Halbuki, sonuncular valyuta bazarlarının birbaşa iştirakçısı kimi, məzənnəni formalaşdırın konyuktur haqqında daha çox məlumatlıdırlar və əgər məzənnə deyildiyi kimi, inzibati formada deyil, bazar şərtləri əsasında formalaşsarsa nə üçün bank təmsilçiləri narahat olanlar sırasına daxildirlər. Bu faktın özü belə onu deməyə əsas verir ki, milli valyuta hələ diktə məzənnəsinin predmeti olaraq qalır.

Devalvasiyaya ehtiyac varmı?

Hazırda milli valyutanın məzənnəsinə təsir edən daxili və xarici, fundamental və psixoloji faktorlar birmənalı olaraq manatı möhkəmləndirəcək istiqamətlidir. Beləki;

- Cəmi bir-neçə gün əvvəl neft qiymətləri 2017-ci ilin ən yüksək səviyyəsini test edərək 60 ABŞ dollarına qədər bahalaşdı.
- ABŞ dolları aprel ayı ilə müqayisədə hazırda öz dəyərini 10 faizdən artıq itirib və dünyanın ən güclü iqtisadiyyatını təmsil edən valyutanın yaxın gələcəkdə kəskin möhkəmlənəcəyi ehtimalı kifayət qədər zəifdir.
- Azərbaycanın əsas xarici ticarət tərəfdaşlarında da iqtisadi tərəddüdlər azalıb və yerli valyutalarda əhəmiyyətli səviyyədə möhkəmlənmə prosesi gedir (Rusiya, Türkiyə, Qazağıstan, Ukrayna və s.).
- Tədiyə və ticarət saldosunda profisit yaranıb⁴.
- Ölkənin strateji valyuta ehtiyatları artır (cari ilin yanvar-sentyabr aylarından 11.5%⁵),
- Gizli yığımların, əmanət və depozitlərin əsas hissəsinin xarici valyutada saxlanması davam edir.

⁴ CBAR, “CBA keeps refinancing rate at 15%”, 18.09.2017

<https://en.cbar.az/releases/2017/09/18/cba-keeps-refinancing-rate-at-15/>

⁵ CBAR, “CBA keeps refinancing rate at 15%”, 18.09.2017

<https://en.cbar.az/releases/2017/09/18/cba-keeps-refinancing-rate-at-15/>

- Valyuta bazarlarına ciddi təsir faktorlarından sayılan Beynəlxalq Bankın xarici valyutada borc öhdəlikləri restrukturizasiya edilib.
- Dövlət vəsaitləri hesabına idxal məhsullarının alışına tətbiq edilən məhdudiyət davam edir.
- Əhalinin alıcılıq səviyyəsi azalıb ki, bu da real sektorun valyuta tələbatını əhəmiyyətli səviyyədə azaldır.

Sadalanan şərtlər faktiki olaraq milli valyutanın məzənnəsinə mənfi deyil müsbət təsir edən faktorlardan hesab edilir ki, bu da növbəti devalvasiya ehtiyacını lüzumsuz edən başlıca səbəbdir. Digər tərəfdən isə Mərkəzi Bankın sədri tərəfindən sentyabrın 19-da kütləvi informasiya vasitələrinə verdiyi açıqlamada *"manatın məzənnəsi üçün hər hansı risklər görmürük"* deməsi⁶ də fakt olaraq öz əhəmiyyətini qoruyur. Əgər bu açıqlamadan sonra qurum devalvasiya qərarı qəbul edərsə o zaman valyuta bazarlarına təsir imkanını bir dəfəlik itirə bilər ki, bu da hazırki şərtlər daxilində arzuolunan deyil. Həmçinin deyure olaraq üzən məzənnə rejimi adı altında idarə edilən valyutanın bazar konyukturu formalaşmadan kəskin devalvasiyası Mərkəzin Bankın qeyri-ciddi reputasiyanı daha da zəiflədə bilər.

Yuxarıda sadaladığımız faktorların yekun məntiq nəticəsi kimi bildirmək istəyirik ki, qısa müddətli dövr üçün ölkədə devalvasiya riski aktual deyil və bazar iştirakçılarının narahatlığına gərək yoxdur.

Nəticə

1. Valyuta bazarlarında müşahidə edilən sabitlik dayanıqlı deyil.
2. Milli valyutanın (manat) hazırki məzənnəsi bazar tarazlığının deyil, inzibati konsensusun nəticəsidir və yüksək risk daşıyıcısıdır. Manatın məzənnəsi valyuta hərəqləri iştirakçıları arasında deyil Mərkəzi Bankın qapalı qapıları arxasında müəyyənləşir. Ölkə ictimaiyyəti hesab edir ki, Mərkəzi Bank istəsə bazarın konyukturundan asılı olmayaraq yenidən devalvasiya qərarı verə bilər.
3. Aiddiyyət qurumlara, xüsusi ilə də Mərkəzi Banka ictimai etimadsızlığın səviyyəsi təhlükəli həddədir.
4. Mərkəzi Bank kommunikasiya alətlərindən effektiv istifadə etmir.
5. Valyuta bazarlarında psixoloji faktorların təsiri yüksək olaraq qalır

⁶ Apa.az, "Elman Rustamov: We see no risk for manat rate", 19.09.2017

<http://en.apa.az/azerbaijan-economy/finance-news/elman-rustamov-we-see-no-risk-for-manat-rate.html>

İstinadlar

Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bnakı, "CBA keeps refinancing rate at 15%",
<https://en.cbar.az/releases/2017/09/18/cba-keeps-refinancing-rate-at-15/>

Marja.az, "Şənbə günü milli ödəniş sisteminin iştirakçısı olan banklar işləyəcəklər", 29.09.2017
<http://marja.az/mobile/?module=news&id=13730>

Apa.az, Elman Rüstəmov: "Valyuta bazarı tarazlaşıb, manat sabitləşib", 19.09.2017
http://m.apa.az/az/iqtisadiyyat-xeberleri/maliyye_xeberleri/elman-rustemov-valyuta-bazari-tarazlasib-manat-sabitlesib-5217

Aznews.az, "Heç bir devalvasiyadan söhbət gedə bilməz", 29.09.2017
<http://www.aznews.az/news/iqtisadiyyat/152723.html>

Apa.az, "Elman Rustamov: We see no risk for manat rate", 19.09.2017
<http://en.apa.az/azerbaijan-economy/finance-news/elman-rustamov-we-see-no-risk-for-manat-rate.html>